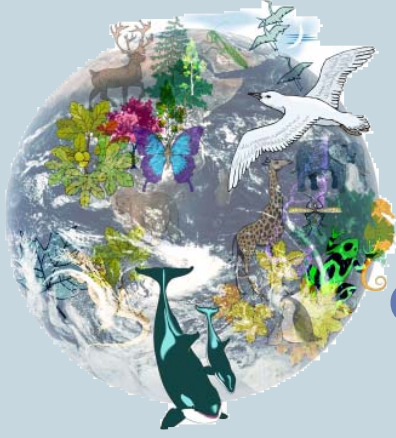

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Denizin Kıyıları...

Tahminler her zaman tutmaz. Ama bazen tutmayan tahminler düş kırıklığı yaratmaz; örneğin zelzelenin ne zaman olacağı veya bir yanardağın ne zaman patlayacağı. Jeolog ve jeofizikçilere göre benim tahminlerim biraz daha mütevazıdır ama tutmadığı zamanlar sevincim yerbilimcilerden daha az değildir. Örneğin, uzun bir ayrılıktan sonra anavatana döndüğüm zaman eğer birisi bana bu denizlerimiz ne zaman temizlenecek diye sorsaydı benim vereceğim yanıt “torunlarım olunca onlara sorarsınız” olurdu. Ama geçenlerde İstanbul’a gittiğimde karamsarlığımın belki de haklı olmadığını anladım. Olumlu sinyalleri ilk kez ilk ve ortaokulu bitirdiğim Pendik sahillerinde bisikletle dolaşırken aldım. Yok, çocukluğumuzun güzeller güzeli Marmara’sı hâlâ eski sağlığına kavuşmuş değil, ama kefenin yırtılıp bir kenara atıldığı ve hastanın nekahet devresine girdiğini anlamak için sulara bir göz atmak yeterli.

Haliç’in sağlığına kavuşmaya başladığını zaten gazetelerde okumuştum; ama bu kadar olumlu bir tabloyla karşılaşacağımı

doğrusu beklemiyordum. O insanı kahreden koku neredeyse tarihe karışmak üzere. Bu temizlikte katkısı olan bütün ilgilileri kutlar, başarılarının devamını dilerim. Tabii rehavete kapılmaya gerek yok; hastanın eski sağlığını kazanabilmesi için tedavinin bir süre daha sürmesi gerekiyor.

Temizlik, bu olumlu gelişmenin yalnız bir yönü; Tuzla’dan başlayarak Caddebostan’a kadar 25 kilometrelik sahilin doldurulup denizin tekrar halka açılması kadar önemli bir olay. Çok iyi hatırlarım; burarlarda ev yapıldığı zaman denizle evin arasındaki şeride yabancıların girişini yasaklamak için hemen bir duvar örülür, yöreye sonradan gelen yeni ev sahibi denizin sefasını sürerken biz çocuklar denize girdiğimiz bir yerden daha mahrum edildik. Tabii bizi en çok şaşırtan ve memnun eden diğer bir olay da, sahilin bir bölümünün bisiklet yoluna ayrılması. Gerçi gidiş geliş 40 kilometrelik bir gezi sırasında topu topu 4 veya 5 bisiklet gördük ama hiç olmazsa bir başlangıç yapılmış; umarız ileride bu muhteşem güzergahta bisikletliler-

den geçilmez.

Bisiklete binen az ama yürüyen çok. Dikkat ettim çoğu spor amaçlı yürüyüşler; hem yürürken veya otururken seyredenlerin sayısı oldukça az. Şaşmamak gerek, kültür tarihçileri Batı toplumlarında zevk için doğa yürüyüşlerine çıkmanın 200 yıl gibi kısa bir geçmişi olduğunu söylüyorlar. İsterseniz gelin “bak, hiç olmazsa bu konuda Batı’dan geri kalmadık” gibi beylik laflar atmak yerine deniz kıyısında, gençlerin deyimiyle, volta atmanın nasıl ortaya çıktığına birlikte bir göz atalım.

1829 yılında Nathaniel Ward adında bir İngiliz tıp doktoru, cam bir şişenin içine sulanmış toprağıyla birlikte yerleştirilmiş bir bitkinin, yaşamını uzun süre sürdürebildiğini keşfetmiş. Ward’ın keşfinin iki önemli etkisi olmuş. Birincisi, o zamana kadar tohumları ya da fidanları uzun yolculuklara dayanamayan bitkiler günümüzde kullanılan akvaryuma benzeyen cam kasalar içinde Güney Amerika ve Avustralya gibi uzak belgelerden ithal edilmeye başlanmış. İkincisi, İngiltere’de zaten bol miktarda bulunan eğreltiotunu evin başköşesinde şık bir cam kasada yetiştirmek, özellikle yüksek sosyete de moda olmuş.

Akvaryum fikri aslında eski zamanlara dayanır. Bir kaba su koyup içine kırmızı balığı atarsanız anında bir akvaryuma sahip olabilirsiniz; ama balık sudaki oksijeni kısa zamanda yitireceği için sık sık su değiştirmeniz gerekir. Bu sorunu ilk çözen Robert Warrington adında bir kimyacı. Warrington, eğer suya balıkla birlikte su bitkileri de yerleştirilirse oksijen probleminin kendiliğinden çözüleceğini 1850 yılında yazdığı bilimsel bir makalede bilim dünyasına duyurmuş.

Birçok başka keşiflerde olduğu gibi burada da kredi, asıl keşife değil (ki bu yanlış) Britannica Ansiklopedisi de yapmış

Philip Henry Gosse adında zamanın en popüler yazar ve natüralistlerden birine verilir. Gosse 1853 yılında basılan bir kitabında deniz şakayığını (bitkiye benzeyen bir hayvan türü, bizim sularımızda da sık görülür) bir yıla kadar akvaryumda beslemeyi başardığını yazar. Yine aynı yıl Londra hayvanat bahçesinde bir akvaryumun kurulması, keşfin kısa sürede evlere de yayılmasına neden olmuş. Tabii akvaryum sahibi için en ucuz yol, örnekleri kendisinin toplaması. İşte bilim tarihçilerinin “Akvaryum Deliliği” diye adlandırdığı süreç o yıllarda başlamış. Gosse’nin bizzat kendisi bu işin nasıl yapılacağını göstermekle kalmayarak içerisinde balona benzer etek ve balıkcı çizmesi giymiş çok sayıda bayanların da bulunduğu toplantılara, kıyılarda yaşayan hayvan ve bitkiler hakkında konferanslar vermiş. Tabii bu arada tatlı su akvaryumlarının da aynı şekilde popüler olduğunu belirtmek gerekir.

Maalesef bu “delilik” uzun sürmemiş. J.G. Wood 1868 yılında yayınlanan kitabında şunları yazıyor: “Bir zamanlar akvaryum deliliği bütün ülkeyi sarmıştı. Herkes ya tatlı su ya da daha tercih edilen deniz suyu akvaryumu diyordu... Sosyete bayanları odalarına muhteşem birer akvaryum koydururken öğrenciler kendi odalarında daha mütevazı modellerle yetiniyorlardı. Gazetelerin hiç umulmayacak köşelerinde bile akvaryumla ilgili haberler çıkıyor ve sadece akvaryum malzemeleri satan çok sayıda dükkan açılıyordu...” Wood kısa zamanda her 10 akvaryumdan 9’unun bırakıldığı, dükkanların kapatıldığını, yani “her salgın hastalık gibi” bunun da sona erdiğini yazıyor. Sebep? Wood’a göre akvaryumda canlı yetiştirmek serada bitki yetiştirmek gibi; yani “aynı canlılık yok”.

Delilik geçmiş olabilir ama akvaryumun günümüzde de çok popüler bir cihaz olduğu kesin. Son yıllarda yapılan araştırmalar, günde birkaç saat akvaryumu seyreden hastaların seyretmeyenlere nazaran çok daha kolay teskin oldukları, yaşama çok daha olumlu bir açıdan baktıklarını gösteriyor. Tabii, başta Londra ve Monaco olmak üzere bir çok kentte kurulan büyük akvaryumlar, balina terbiye etmekten tutun bilimsel araştırmalara kadar birçok konuda önemli hizmetler veriyor.

Denizin minnacık bir kısmını evinize veya iş yerinize getirebilmek güzel bir şey ama tabii ki o canlıları asıl yurtlarında in-

celemin yerini hiç bir şey tutmaz. Bu konuyu kapatmadan çok önemli bir noktanın altını çizmek gerekir: Çevreye verilen zararın önceden engellenmesi, zararın düzeltilmesinden çok daha ucuzdur.

Kıyıların popüler olmasının diğer bir nedeni, deniz banyolarıdır. Eski Yunanlı hekim Hipokrates’e dayanan bir geleneğe göre soğuk suyla yıkanmanın hem ömrü artırdığı hem de birçok hastalığı önlediği iddia edilir. Bu geleneği 1742 yılında yayınlanan kitabıyla tekrar moda haline getiren, Tobias Smollett adında bir İngiliz yazarıdır. Deniz banyolarına akın edilmesinin bir başka nedeni de şu: Kömür yakılmasından dolayı Londra’nın havası o kadar bozulmuş ki temiz hava almak için halk kıyılara akın etmeye başlamış. Buchan adlı bir doktorun 1804 yılında yazdığı kitapta, deniz havasının ergenlik çağına yeni girmiş kızlara rahatlık, cinsel arzuları kontrol etme olanağı verdiğinden ve cinsel gücü azalmış erkeklerin de daha fazla efemine olmasını engellediğinden söz edilir. Kuzey ülkelerindeki balıkçıların neden kara insanlarına göre daha uzun yaşadıkları o zamanlarda birçok yazar tarafından denizin suyu ve havasının özelliklerine bağlanır.

Belki de atalarımızın Orta Asya kökenli olmasından dolayı yakın zamanlara kadar üç yanımız denizle çevrildiği halde denizle içi içe geçmiş bir toplum sayılmayız. Denizin canlandırıcı gücü Osmanlılarda çok geç etkili olmuş. İstanbul’un Deniz Hamamları ve Plajları adlı kitabın yazarı Burçak Evren bu ilgisizliği günah, ayıp, gelenek gibi etkenlere bağlıyor ve ekliyor: “Beyaz tenin makbul sayıldığı, yazın bile bırakın yüzü, bedeninin bile yaşmak ve ferasce üstünde şemsiyelerle korunup gizlendiği bir yaşam biçiminde, güneşin kumun, denizin serin tuzlu sularının lafı mı olurdu?” Burçak bey bizde denizin 19. yüzyılın ortalarına doğru keşfedilmeye başlandığını ve ilk deniz tedavisi görenlerin başında Sultan Abdülhamit olduğunu yazıyor. O zaman sarayda bulunan Masiro adlı bir İtalyan doktoru 12 yaşında kaza geçiren şehzadeye iyileşmesi için deniz banyosu önermiş. Tedavinin faydalı olduğunu, yıllar sonra Abdülhamit’in kızına “Şimdi bir itiyat haline geldi. İşte o gün, bugün susuz yaşayamaz oldum” demesinden anlıyoruz. Yerli doktorların da deniz banyolarını hastalarına önermesi sonucu Galata Köprüsü, Yenikapı, Kumkapı ve Caddebostan’da açılan deniz hamamları Evren’e göre “Osmanlı’nın denize küskünlüğüne son veren, bir bakıma insanla tuzlu suyu, kumu, güneşi buluşturmaya ortam hazırlayan, cumhuriyet döneminin plajlarının öncüsü, yalnızca ve yalnızca Osmanlı toplumuna özgü birer yapı oldular.”

Deniz banyoları için Pendik-Kadıköy sahili şeridi sanırım daha yeteri kadar temiz değil. Ama denizi sevmek, ondan faydalanmak için ille de banyo yapmak gerekmez. Bunun en güzel kanıtını benim geçenlerde izlediğim insanlar veriyor. Darısı bisikletçilerin başına. Hepinize mutlu yaz ayları dileriz.